

MISKOLCZY AMBRUS

EGY ROMÁN JÓKAI-REGÉNYHŐS VISZONTAGSÁGAI 1848–49-BEN

Ki tagadná, hogy igazában csak szépíró tudja felvázolni a népek közötti viszálykodás tragikumát. És ki tagadná, hogy Jókai Mór ezen írók közé tartozott. Fantázia és humánium avatta ilyen tollforgatóvá. De gazdag volt az anyag is; többször is megfordult Erdélyben az 1848–49-i testvérharcok véres színhelyein, személyes közelségbe kerülvén emberrel és természettel. (Az akkori magyar olvasó Jókaitól is megtudhatta, hogy a magyar forradalom és szabadságharc sok minapi román ellenfele, ha a császár nevében s az ellenforradalom szövetségeseiként is, de szintén a szabadság eszményéért harcolt.) Miután pedig regényhősök nemcsak a regényekben éltek, több valóságos alakot ismerhetünk fel költött figurákban, és a néven nevezett személyek bizony sokkal többet tettek, mint amiről az író szólt.

Így vagyunk a román Iosif Mogával is.

Az *Egy az Isten*-ben amolyan mord, de szóártó hadfiként találkozunk „regényhősünkkel”, igaz, csak mint mellékszereplővel.¹ De aztán vegyük elő a *Csataképeket*. Mert annál többet éltet tovább az igazi Moga személyiségvonásaiból és magatartásából a *Bárdy család* című elbeszélés feledhetetlen Numa tribunja, a közönséggel azonosuló, tömegeket irányító s egyben tőlük függő „népvezér”: a szabadságészme megszállottja. Csakhogy, amíg Numának az önmegsemmisítés megrázó példájával kellett tanúságot tenni elkötelezettsége tisztasága mellett – akkor, amikor gyilkossá süllyedt csapatát önmagával együtt felrobbantotta –, a valóságos Mogának – aki egyébként csapatait mindig rendben tudta tartani – a való élet kínálta választási lehetőséggel kellett élnie.

Különös egyéni életutat járt be a nemesi származású Iosif Moga de Felsőköhér. Mint aranybányai jegyző, tagja annak a fiatal román – magát büszkén intelligenciának nevező – értelmiségi rétegnek, mely a hivatalnoki pályán kereste érvényesülését és társadalmi-nemzeti hivatását. Amolyan, a pesti divatlapok tudósításaiból ismert, vidéki úri fiú lehetett. A biedermeier idill íratlan szabályai szerint udvarolgatott a jómódú zalatnai Horvatovits polgárcsalád Cecília lányának, aki aztán cédulácskán kérte, hogy senkinek ne szóljon a köztük lévő „kis viszonyról”, aminek a történelem kíméletlenül véget is vetett.²

Moga 21 éves volt mindössze, amikor 1848 tavasza a történelem színpadára állította. Ekkor, az európai forradalom diadalútja láttán, Erdély méh-kasként bolydult fel.³ Egyén és közösség egyaránt új távlatokat keresett. Amíg a magyar reformmozgalom vezérékara egységes, jól átgondolt taktikával kormányozta Erdélyt a polgári átalakulás feltételeit biztosító Magyarországgal való „unió” felé, a román nemzeti mozgalmat a programkeresés és az egységes nemzeti álláspont megfogalmazásának igénye fűtötte. Lázasan másolhatta hát és másolta Moga is a Marosvásárhelyről kapott és egymásnak még több vonatkozásban ellentmondó román kiáltványokat. Először a Simion Barnutiéét, amely nagyon is

meggyőzően fejtegette, hogy „nemzet nélkül a köztársaság is csak átkozott zsarnokság”, de a román nemzeti sérelmeket olyan történeti keretekbe ágyazva sorakoztatta fel, hogy a magyar liberálisok iránti bizalmatlanság fokozásával a polgári forradalom menetét az adott történeti keretek és feltételek közepette csak a polgárháború felé terelhette ő is. A császár iránti hűségre szólított, már március végén, akkor, amikor a császár nevében az udvari körök az alkotmányosság esélyeinek korlátozásán fáradoztak. Mindenesetre Moga alighogy lejegyezte Barnutiának uniót elutasító szavait, már folytatta is a „Román Testvérek”-hez intézett unióra szólító kiáltvánnyal, melyről tudta, hogy a pesti ifjúság munkája, és – ami a legfontosabb – így jelenti az unióval beköszöntő új világ hajnalát:

„Az örökkévaló Igazságnak napfénye, a szabadság kibútt ... ma egy nép sem találhatik rabságba, hanem mindnyájan részesednek egy édes és mondhatatlan Szabadságba, ma nincs több úr és rab, csak szabad emberek egyformán.”⁴

Moga pátriájának, az Érchegységnek addig is lázongó népe ekkor már nemcsak észrevette, hogy körülötte megváltozott a világ, hanem élt is a változás adta lehetőségekkel. A bányauradalmak földesúri szolgálattal tartozó úrbéresei kezdték megtagadni szolgáltatásaikat, és egyre kevésbé titkolták, mennyire vágnak az uradalmi erdők szabad használatára. Érdekeiket képviselő ügyvédekre, vagy az ügyvéd szerepét játszó személyekre volt szükségük, akik velük azonosulva az urak világában is otthonosan mozogva, köztük és a főhatalom: „a jó császár” között közvetítő szerepet játszhatnak. A bebörtönzött Varga Katalin volt „a mi úrnőnk”, Avram Iancu „hűtős ügyvéd” pedig „a havasok királya”, akit a magyar sajtóban egyik hazai utazónk „erényes”, és „köztetszésű” magaviselete kiemeléseivel arra hozott fel példának, „hogy mit tehet a nevelés az alsóbb helyzetben lévőkre nézve is”.⁵ Most viszont az egykori hivatalos közvélemény nagy rémületére „azon vidéki nép ... teljes hatalmában áll, mely szavainak vakon engedelmeskedik”. Mert azt mondta, amit hallani akartak; az a vidék „minden erdeivel, köveivel, vizeivel, legelőivel és egész határaival az ők saját tulajdonuk lenne”. Bátorságáért népmesei hőst illető odaadás lett a jutalma és a sorsa. Ugyanakkor csendességre intette a népet, de azzal a szándékkal, hogyha a május végére összehívott kolozsvári diéta nem szabadítja fel a jobbágyokat, „az úrbéli mentességet úgy meg nem adja mint azt a magyarországi gyűlés az odaválóknak megadta, akkor azt erővel is szerezzük meg magunknak.”⁶ S bár a jobbágyságot Erdélyben is eltörölték, június elején Iancu – azután, hogy a törvényesség megszilárdítása végett székely határőrkatonákkal törték le a mihálcfalvi földfogláló paraszti megmozdulást – fegyverbe szólította a topánfalvi és környékbeli románságot. Moga – mint egyik barátjának írta – „a nemzetiség tüzétől elragadva” követte Iancu példáját.⁷ Fegyverbe szólította az aranyosbányai és környéki románokat.

Az érchegységi fegyverkezés az általános erdélyi fegyverkezési nekibuzulás egyik tünete volt, készülődés valamire, amiről még talán maguk a fegyverbe szólítók sem tudták egészen pontosan, hogy ki és mi ellen. Azt viszont már nagyon is tudták, hogy miért: önálló erővé akarták tenni a paraszti elégedetlenségben bázisra találó román nemzeti mozgalmat, pontosabban a Balázsfalván május 15-én függetlenségét kinyilatkoztató erdélyi román nemzetet. Hiszen, amint az érchegységi román szervezkedés egyik hangadója Ioan Buteanu látta, „az ausztriai birodalom nagyon meggyengült s úgy látszik, hogy teljes bomlásnak

indult. Párizsban a franciák, Frankfurtban a németek nemzeti congressust tartanak”, s ezek „ha látandják, hogy mi is mozgalomnak jó jeleit adjuk, bizonyosak lehetünk, hogy részeltetni fognak bennünket az édes szabadságból.”⁸ Így, miközben a magyar liberálisok elsősorban a reakciótól, az ellenforradalmi mesterkedésektől féltek és azok elhárításán fáradoztak, a polgári átalakulást szintén igénylő románok körében sajátos optimizmus vett erőt, és amitől a magyarok féltek: a katonai reakciótól, attól ők egyáltalán nem tartottak. Pedig a sorkatonaság tisztjei korántsem hátsó gondolatok nélkül igyekeztek kibújni a gubernium és a megyék erőteljes „rendet” teremtő fellépést sürgető felszólításai alól. Ha egyelőre nem akartak, mert nem jött rá parancs, fellépni a forradalomból született magyar kormány ellen, arra vigyáztak, hogy Erdélyben, ezen a fontos felvonulási területen a parasztságnak, a császári katonák iránti rokonszenvét ne játsszák el, a jó császárhoz vetett hitet – hiszen a császár hűségére Balázsfalván esküt is tettek – ne rendítsék meg. A készülődés és készenlét jeleként mindenestre Gyulafehérvárat ostromállapotba helyezték.

Moga június 10-én el is ment megszemlélni a félErdélyt uraló erődtéményre „kiszegzett” ágyúkat. Aztán egy hét múlva egyik ott szolgáló kadett ismerőst a magyar újságokból vett hírek alapján „fájdalommal” tudósította, hogy a „Radetzky újra igen nagyon megverte a mi olasz testvéreinket”, és hogyha a magyarok, akik „minket is megtámadtak”, megerősödnek, „a szép Itáliát az ellenség kezébe adják.” Hősünk naivságán mosolyoghatuk, de őszinteségében ne kételkedjünk; a hírek sajátos megrostálásának megnyilvánulása viszont annál inkább figyelemreméltó. A társadalmi és nemzeti mozgalmak feltörése, mi tagadás: polgárháborús hangulatot szült. Mindegyik fél a másik egyoldalú hegemoniájától tartott. Félő volt, hogy Iancu szavait idézzük – „most, mindön a nemzetek magok közt azt a nagy békét akarják kötni, könnyen részletes kihágások történhetnek.” Márcsak azért is mert – akkortájt, amikor Kolozsvárt esetleges román felkeléstől tartottak a magyar politikusok –, június 19-én és 20-án az Érchegységben olyan rémhírek hallatára, hogy rablók járják a havasokat, félreverték a harangokat, nők, gyerekek jajveszékelve menekültek, a férfiak pedig fegyvereiket kapták elő. A tömeghisztériából erődemonstráció lett. „Ha láttad volna, testvér, a románokban felgyúlt tüzet, amelynek én is tanúja voltam, sírtál volna örömdben”, – írta egyik barátjának Moga, aki az aranyosbányai felkelt népe feleskette, hogy „öt utolsó csepp véréig el nem hagyandja”. A román fegyverkezést kezdeményező – némi túlzással: – vezérkar, ennek az Érchegységen is túl „minden békés polgárt legnagyobb rémulésbe” hozó „felkelésnek” az élére állt, aztán le is csendesítette.

Nemsokára Iancunak menekülnie kellett, többeket, köztük Mogát, őrizetbe vettette a katonasággal felvonuló főkormányászéki vizsgálóbizottság, mely a maga brutális módján megpróbálta kinyomozni a történeteket. Annál súlyosabb hibának bizonyult, hogy ezt az eljárást a magyar kormány több érchegységi helység román „közönségének” kérése ellenére sem vizsgálhatta felül. Az elfogottakat is csak ősszel, a polgárháború küszöbén engedték szabadon. S nemsokára az ellenforradalom eszközeként felhasznált román népfelkelés élére álltak. Tudjuk, szubjektíve nem ellenforradalmat akartak. Sok vonatkozásban ők maguk is inkább részesei, mint alakítói voltak az eseményeknek. Hiszen, hogy kirobbanthatják-e Erdélyben a polgárháborút, vagy sem, az nem itt dőlt el, ahol csak szenvedni kellett

tőle. Az pedig, hogy Galíciában 1846-ban maguk a parasztok vérfürdőbe fojtották a lengyel nemesség nemzeti szabadságharcát, Lombardiában pedig a monarchista illúzió jegyében is inkább az osztrák katonaságot támogatták, mintsem a nemzeti egység ügyét, csak megerősíti azt a feltételezést, hogy a román értelmiségiek nélkül is sikerülhetett volna a császári tiszteknek a magyar kormány elleni tömeg-lázadást felidézni. Az értelmiségiek ezt nemzeti szabadságharcként próbálták kibontakoztatni. A császári tisztektől kapott fegyverekkel úgy ahogy ellátott és a sorkatonaság támogatására életre hívott Landsturmot „római példára” szervezték, római személyneveket véve fel, római módra nevezve a tisztségeket. Amikor pedig harcra került a sor, általában igyekeztek a fegyveres népet a fegyvertelenek kíméletére bírni. 1848 őszén Moganak kellett volna lefegyverezni Zalatnát. Tudjuk, akkor őt máshová szólította a kötelesség. Ha ott van, talán el lehetett volna kerülni a katasztrófát. Tribunként harcolt, amíg Bem felszabadító csapatai az észak-erdélyi osztrák erőkkel együtt Bukovinába nem űzték ki, hogy onnan másként látva a világot, de mégis a réginek maradvá, hamarosan visszatérjen hazájába; és minapi fegyvertársait próbálja megnyerni a nemzeti megbékélés ügyének. Egyenesen „a havasok királyához”, Avram Iancuhoz fordult.⁹

Moga méltán kezdhetette tehát Iancuhoz intézett – július 19-én Marosportuson kelt – első levelét annak hangsúlyozásával, hogy „te – mióta csak ismeresz – jól tudod, mennyi energiával, nemzetem iránti odaadással, s azt is tudod, milyen bátorsággal vezettem a rám bízott népet, amíg a szerencse rám mosolygott”. Saját egyéni tapasztalatai birtokában pedig úgy érezhette, joggal figyelmeztethetett a múlt felülvizsgálására, mert „az út, amin elindultunk, nagyon meredek ahhoz, hogy célhoz érjünk”. Ráadásul milyen árat kellett fizetni ezért a felismerésért. Amíg Erdélyben – Buteanu kifejezésével – „az álnok barátot” ismerték meg a román értelmiségiek az osztrák katonai vezetésben, Moga még ilyenfajta „álnok” barátságot sem tapasztalhatott Bukovinában. Urban, a naszódai román határőrezred parancsnoka, aki a maga részéről Erdélyben a lehető legtöbbet tett a román népi elégedetlenségnek a reakció szolgálatába állítása érdekében, ugyan „akkor sem szerette a románokat, most pedig nem tudja elviselni őket”. Sőt vele együtt menekült értelmiségieket még meg is alázta. Mert amikor ezek pénzt kértek tőle, akkor „adjátok el az Erdélyből hozott rablott holmit, vagy fogjatok fegyvert” – hangzott katonás, de korántsem bajtársias válasza. Nyomasztó volt még a környezet is ott, Bukovinában, azon a Moldvától elcsatolt tájon. Főleg a bürokrációt sokalta a volt aranyosbányai jegyző. „Az ország tele van a nép ve-rejtekéből élő revizorokkal, a diplomatikai nyelv német, még falusi bíró sem lehet, aki nem tud németül, ritkaság számba megy az iskolába járó gyerek.” És amint lehetet, Moga ment is tovább. Márciusban Moldovába, majd onnan a cári megszállás mellett még török alatt is álló Havasalföldre. Ahol aztán be is börtönözték, annyira rossz szemmel nézték az erdélyi menekülteket a további intervencióra készülő cári katonai hatóságok. Urban egyik tisztjének közbenjárására ugyan szabadon engedték, de ebben sem sok öröme tellett, amikor még a románok is „nemzetárulónak” tartották, mondva, hogy a szászok és a kamarilla ér-dekeiket védték.

A környezet taszítása miatt hősünk Erdélybe tért vissza. Vajdahunyadon jelentkezett, honnan a katonai parancsnok a Gyulafehérvár ostromát vezető Stein Miksa ezredeshez kísértette, aki Erdélyben elsőként fogadta igazán jól.

Stein báró különös egyéniség volt.¹⁰ A Monarchiában oly jellegzetes „katonadinasztiák” egyikének sarja, 20 évi szolgálattal a háta mögött, amíg a magyar hadügyminisztériumban az állampolgári kötelességtudásban oly következetes Mészáros Lázár jobbkézéként nem lett igazán ismeretes. A magyar forradalom egyik krónikása, Kővári László sokak véleményét tolmácsolta, amikor úgy írt róla, hogy „csakis esküje által látszott a magyar ügyhöz kötve lenni”, de végül is a békepárttal való átmeneti együttműködés után vállalta a Függetlenségi Nyilatkozatot is, mint aki a szabadság, a polgári alkotmányosság katonájának tartja magát. Amikor pedig egyszer Kossuth felelősségre vonta, úgy nyilatkozott, hogy ha az iránta való bizalmatlanság lemondásra kényszeríti, akkor közlovasként fogja „Magyarország jogait tovább védeni”. A Bem apó sikereihez szokott erdélyi közvélemény némi gyanakvással figyelte Gyulafehérvár ostromának kissé ope-retháború jellegét, de hát ő, a magyar hadsereg egyik legképzettebb mérnökari tisztje, a legszükségesebb ostromszerekben is hiányt szenvedett, a kor egyik legkorszerűbb erődítményével szemben. Ugyanakkor Erdélybe jövén, a polgárháborúnak a jó érzésű hivatásos katonát mindig elszomorító hadszínterére került. Amennyire tőle tellett, igyekezett is elejét venni az ellentétek további elfajulásának, szigorúan büntetve katonai túlkapásait, természetesen hasonló magatartást várva az ellenféltől is. Úgy érezte, hogy miután nem tartozik sem a román, sem a magyar „nemzetiséghez”, sőt miután mind a magyarokat, mind a románokat „saját nemzetiségének” tarthatja, „nagyobb nyugalommal tudja megítélni a helyzetet, mint bárki más”. Abból az anyanyelvén – németül – írt leveléből idé-zünk, melyet augusztus 9-én, tehát a bemutatásra kerülő epizódunk után intézett Axente Sever, román tribunhoz.¹¹ Nem tagadta, „jog és jogtalanság jellemzi mindkét oldalt, ostobaság és méltánytalanság, oly sok vonatkozásban éppen azt értéktelentette, ami azért mégsem egészen lebecsülendő, mert nem egészen szabad engedményként kellett elfogadni”. Stein a magyar nemzeti liberális közvéle-ménynek arra a tételére utalt, miszerint a jobbágyfelszabadítás a magyar nemes-ség, a magyar nemzet önzetlen ajándéka lett volna. Elhatárolta magát az erőszakos magyarosítás igényétől, méltán jelezve, hogy azok az idők már elmúltak. „De amikor az alkotmányosság alapját lefektették, és arra az igazi szabadság épületét kellett volna felhúzni, akkor egy démon sárkányfogakat vetett közénk, és az aratás: romok és holtak ezrei.” Jó lelkiismerettel, a méltányosság tudatában szólít-hatta a magyar forradalom ellen harcoló románokat a közös cél követésére. „Szi-vünk egyaránt az emberi jogokért dobog”, harcoljanak hát együtt „jogokért és világosságért, a zsarnokiga és a kancsuka ellen” – írta az egyébként csípős szarkazmusáról is ismert katona.

Stein eme megnyilatkozásában Moga hatását is érezhetjük. Hiszen Moga az 1848 őszi erdélyi román magatartás – részleges – igazolásaként nem is késett „felfedni” Stein ezredes előtt – persze a maga igazát bizonygató kortárs sajátos ér-velésével – mint Iancunak írta – „a magyarok által elkövetett igazságtalan-ságokat, a románok ellen máig tartó terrorizmust, egyszóval mindazt, ami lel-keken feküdt”. Méghozzá nem is eredmény nélkül, mert az a Moga, akinek szí-gorú örizetben tartását a teljhatalmú országos biztos is elrendelte, büszkén jelez-hette, hogy Stein ezredes elengedte politikai foglyait. De korántsem tulajdonítsuk mindezt Mogának. Kezdeményezése szorosan összefonódott a havasalföldi forradalmi emigrációnak a nemzeti megbékélést és összefogást célzó törekvéseivel.

Hiszen Moga említést tesz a magyar táborban tartózkodó havasalföldi emigránsról, aki 1848 őszén Konstantinápolyba menekült, ahhoz a komitéhez, „mely a román nemzet javának előmozdítására Magyarországra jött, hogy belépjen a Román Légióba, melyet éppen a magyar kormány hozott létre, nevet és tiszta román tiszteket adván neki.” Ime: a magyar–román kibékítési tervezet csak öt nappal ezelőtt írta alá Kossuth Lajos, valamint Nicolae Balcescu és Cezar Boliac. Most pedig úgy látszik, tanúi lehetünk a tervezet gyakorlati megvalósítása felé tett első lépésnek. Nem tudjuk, nem derül ki a levél szövegéből, ki volt a magyar táborban tartózkodó havasalföldi. Ion Balceanu? akit Nicolae Balcescu éppen a román légio szervezésével bízott meg, vagy maga Balcescu? Amit ír róla, szinte mindkettőjükre érvényes, mert „nagyon-nagyon csodálkozott vakságunkon és tetteinken”. és bármelyiküknek is tulajdonítható az, hogy a havsalföldi forradalmi emigráció szabadságkultusza és európai tájékozódása beleszövődött az Iancuhoz intézett levél érvelésébe: „Európa ellenünk van, Európa rosszul beszél rólunk ... és mi mégis vérünket szívó zsarnokokat akarunk fenntartani.

Itt az idő, itt az idő barátom! hogy boldoggá tegyük nemzetünket, most felvirágoztathatunk egy nemzetet, mely századokon keresztül a sötétségben élt, most, vagy sohasem szabadíthatjuk fel Kárpátokon túli testvéreinket az orosz kancsuka alól, mely alatt ma is nyögnek. De nem azon az úton, melyen elindultunk, kezét kellene fognunk magyar és lengyel testvéreinkkel, akik tárt karokkal várnak minket.”

Az erdélyi románoknak az európai horizontokat mindig is aggódalmasan figyelő tájékozódására való tekintettel is hangsúlyozta Moga, „hogy Erdély a Magyarország ügye, nem partikuláris ügy, hanem egész Európa támogatja”, annál is inkább, mert „Napoleon prófécija szerint 50 év múlva, vagy köztársaság lesz egész Európa, vagy a pánszlávizmus” azaz a cári terjeszkedés áldozata, ahogy azt az akkori, forradalomra váró közvélemény is látta. Moga szerint pedig Ausztria még Erdélyt és Galiciát is az intervenció ellenszolgáltatásaként a cárnak akarta átengedni. Levélírónk tehát világtörténelmet alakító események részesének érezhette magát, amikor jelezte, hogy Stein és a nevezett havasalföldi emigráns Iancuval személyesen szeretnének találkozni. „Az ezredes úr amnesztiát ad mindazoknak, akik azt a kormányzó elnöktől, Kossuthtól megkapták. ... akik beismerik bűneiket, és nálad vannak, vagy távol a hazától.” Amikor pedig Moga jelezte, hogy Stein fegyvertelenül szeretne „körötökbe menni”, – méltán érezte szükségét a tragikus kimenetelű abrudbányai májusi véres események felemlítésének. „Meggyőződésem – írja némi joggal –, hogy amit Hatvani tett, amikor 1849 májusában csapataival bevonult Abrudbányára, ahol Ioan Dragos béketárgyalásokat folytatott Avram Iancuval arra nem volt utasítása sem a kormánytól, sem mástól, és mint több magyartól tudom, őt le is tartóztatták, katonai bíróság elé állították, és megfizet hitványságáért.”

S ha Moga Stein előtt a magyar „terrorizmusról” szólt, Iancunak azt hangsúlyozta, hogy „a magyar katonai kormányzat más irányt vett, nagyon jót, a tisztek művelt emberek, a magasabb tisztségeket főleg lengyelek [Moga Steint is lengyelnek tartotta] és civilizált magyarok töltik be, akik nagyon liberális gondolkodásúak, így bízhat sz bennük, nem fognak becsapni.” Természetesen az európai viszonyok közé ágyazva fejtegette Moga a nemzeti szolidaritás aktuális kérdéseit. Hiszen „itt az idő, hogy segítsünk Kárpátokon túli testvéreinken, itt az idő arra,

hogy bizonyítsuk, igazi románok vagyunk, testvéreink boldogságát akarjuk és a szent szabadságot. De ha legyőzik a szabadságért áhító nemzeteket, milyen jögon kérünk mi is jogokat, mi, akik fenntartjuk a pánszlávizmust, tedd kezed a szívedre, ítéld aszerint, és gondoldj arra, hogy a Mindenható előtt kell számot adnunk tetteinkről”.

E július 19-én kelt levelére, melyet az egyik miklóslaki legény vitt Iancuhoz, nem jött válasz. Ezért néhány nap múlva Moga újabb felszólítást intézett Iancuhz, hangsúlyozva benne, hogy „egész Európa” a magyarok segítségére siet.

Nem tudjuk, hogy Iancu adott-e valami választ. Moga mindenesetre nekivágott a havasoknak, annak ellenére, hogy a magyarokat egyre inkább elhagyta a hadiszerencse. A volt tribun pedig olyan hévvel próbálhatta meggyőzni Iancut, hogy az állítólag őrizetbe is vétette volna.¹² Lehet, hogy az érchegységiek bizalmatlanok voltak egykori fegyvertársuk iránt. De árulónak mégsem tarthatták, hogy legalábbis nem akartak neki kellemetlenséget okozni később, amikor a magyarbarát magatartás nem tartozott az érdemek közé. Hiszen amikor 1850-ben közzétették Steinnek Axentéhez intézett levelét, akkor abból elhagyták a Mogát üdvözlő passzust.¹³

Ha Moga kezdeményezésének mérlegét akarjuk megvonni, akkor először is joggal hangsúlyozhatjuk, hogy az ismertett levelek azok közé a források közé tartoznak, melyek 1848–1849 tragikus mozzanataira figyelmeztetnek, akkor, amikor Nicolae Balcescu keserű és közismert szavaival – „a románok a szabadságért a legalávalóbb, legkegyetlenebb és elavultabb zsarnokság zászlaja alatt küzdöttek” a magyar forradalom ellen.¹⁴ Persze tudjuk, a forradalom és ellenforradalom keresztüztüében a magyar és román nemzeti-népi szembekerülésnek a társadalomfejlődés és a nemzeti-nemzetiségi szerveződés lényeges mozzanataihoz kapcsolódó strukturális és konjunkturális okai vannak. Tudjuk, hogy jóval bonyolultabb történeti jelenségekkel állunk szemben, hogysem egykorú megnyilatkozások eseménytörténeti keretbe zárt idézgetése megoldhatná a történeti valóságból fekénk tóduló kérdéseket. Mégis a múlt valóságának arra a szintjére, illetve eseménysorozatára, melyhez a Moga-epizód is tartozik, éles fényt vetnek Iancunak július 15-én a „Magyar Testvérekhez” intézett keeserű sorai: „Mindkét részről látjuk a fenyegető veszélyt, mégpedig közlől, és mégsem tudunk meg-egyezni. Nem tudom mi ok, irigység, vagy talán dölyfösség forgatja a kardot közöttünk és köztetek, hogy még a haldoklásban sem tuduk közlől beszélni egymással.” Vajon lehetetlenre vállalkozott Moga is, amikor szembefordulva a népek szabadságtörekvéseit egymás ellen kijátszó reakcióval, közvetíteni akart a harcoló felek között, és a testvérharc helyett az emberi jogokért és a nemzeti önrendelkezésért kibontakoztatandó közös szabadságküzdelem zászlóbontását akarta elősegíteni?

Tudjuk, a Balcescu–Kossuth féle békítési tervezet gyakorlati célkitűzéseit nem sikerült megvalósítani. Már nagyonis késő volt, amikor a magyar szabadságharc leverése után az Érchegységben a császári „hálával” elégedetlen románok állítólag arról énekeltek, hogy Iancu és Bem együtt harcolnak. Viszont a békítési tervezet a magyarországi románok nemzeti jogainak biztosításával nemcsak az ún. nemzetiségi kérdés megoldhatóságának lehetőségeit tanúsító dokumentum maradt. Nem utolsósorban neki köszönhető, hogy 1849 nyarának végén nem lobbant fel újra a polgárháború lángja. És annak, hogy Jókai eszményei

regényhőseihez hasonlók nemcsak a regények lapjain éltek. Persze csak hasonlók, mert az írói alkotás természetéből következően a belső indítékú erkölcsi megtisztulásnak nagyobb meghatározó erővel kell dolgoznia a költött szereplőben, mint a kitűzött céljai és azok érvényesítési lehetőségei közötti viszony változásának, holott a történeti valóságban döntően éppen ez szabta meg az emberi magatartást. A Iosif Mogáét is, akinek változásáról sokan tudtak. Volt olyan harcostársa is, aki később árulónak tartotta.¹⁶ Levelei bizonyítják, mennyire nem volt az. Ha pedig Iosif Moga viszontagságaihoz hasonlókról olvastak volna a kortársak, talán nagyon sokan fantáziaszüleménynek tartották volna az egészet...

Jegyzetek

1. Mikó Imre: *Akik előttem jártak*. Bukarest, 1976. 321–324.
2. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Erdélyi Gubernium, általános iratok 1848:9012. szám alatt találjuk az érchegységi román mozgalmakat kivizsgáló guberniumi bizottság iratait, közöttük a Iosif Mogára vonatkozó adatokat, az ő leveleit is.
3. Az 1848–49-i erdélyi fejleményekre: Miskolczy Ambrus. Erdély a forradalomban és a szabadságharcban (1848–1849). In: *Erdély története. III.* Főszerkesztő: Köpeczi Béla, Budapest, 1986.
4. A kiáltvány jelentőségére: i. m. 1352., 1799.
5. Székely Mózes: Utazási vázlatok. Kiskövet, 1846. Közli: *Az utazás divatja*. Szerk.: Egyed Ákos, Bukarest, 1973. 58.
6. MOL Erdélyi Gubernium, általános iratok 1848:9012.
7. Deák Imre: *1848. A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták*. Budapest, é. n. 144.
8. Erre a levélre az érchegységi fejleményeket feltáró Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi parasztság története 1790–1849.* című munkájában hívja fel a figyelmet. Budapest, 1956. 350.
9. Ugyancsak Trócsányi Zsolt hívja fel a figyelmet Iosif Moga leveleire, ill. azok sajátkezü másolataira. Lelőhelyük: MOL Erdélyi Kormányhatósági levéltárak. Teljhatalmú országos biztosok. Biztosok iratok. 5. cs.
10. Steinről: Bona Gábor: *Az 1848–49-es szabadságharc katonai vezetésének nemzetiségi összetételéről. Valóság*, 1979. 7. sz. 91., Gelich Richárd: *Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben*. Budapest, é. n. II. 215–217., III. 367. Kővári László: *Erdély története 1848-49-ben*. Pest, 1861. 233.
11. Steinnek az Axdentéhez írt leveléből közöl: *Die Romanen Der österreichischen Monarchie*. II. Wien, 1850. 213–214.
12. Ioan Ciuruleanu: *Fragmente istorice din anii 1848–49*. Bucuresti, 1887. 35–36.
13. Stein levelének teljes szövege George Barit hagyatékában olvasható: Biblioteca Academiei, Bucuresti, Ms.r. 1058. 313.
14. Nicolae Balcescu: *Opere*. I. Bucuresti, 1953. 333.
15. Al. Roman: *Documente la istoria revolutiunei ungar. din an. 1848/49. Transilvania*, 1877. 54–56.
16. Ciuruleanu: i.m. szerint Moga szinte készakarva vezette csapatait a magyarok csapdjába, aztán Bukovinába menekült, majd Bukarestbe, ahol oroszellenessége miatt el akarták fogni, mire Erdélybe menekült, közvetítés szándékával Iancuhoz ment, aki őt bebörtönözte. Ezért a dualizmus alatt magas nyugdíjat is kapott, amolyan Júdás-pénzként. Ehhez hasonló megnyilatkozásokat az 1848–49-es emlékiratirodalomban nem találtunk.

*Ambrus Miskolczy: Die Wechselfälle eines rumänischen
Romanhelden von Jókai in den Jahren 1848–49.*

Die Studie stellt ein unbekanntes Moment des Bürgerkrieges 1848–49 in Siebenbürgen dar. Nachdem General Bem die österreichische Armee aus Siebenbürgen hinausgetrieben hatte, floh Iosif Moga – einer der Führer des rumänischen Aufstandes im Jahre 1848 – in die Bukowina. Im Sommer 1849 kehrte er in seine Heimat zurück und unter der Mitwirkung walachischer Emigranten versuchte er, seinen ehemaligen Waffengefährten, der der Führer der im Erzgebirge in Siebenbürgen erfolgreich widerstehenden Rumänen war, zur Mitwirkung mit der ungarischen Regierung gegen die Willkür und die zaristische Intervention zu überreden. Die Hauptquelle des Aufsatzes bilden Mogas Briefe an Avram Iancu und die Schriften, die noch im Sommer 1848 von Moga in Beschlag genommen wurden. Aufgrund deren konnte die geistliche Welt und die Idealismus einer solchen rumänischen historischen Persönlichkeit dargestellt werden, die auch in einem Roman von Jókai Mór in „Egy az Isten” auftaucht. Mit dem Wachrufen einer unbekanntenen Episode trägt die Studie dazu bei, da man das Verhältnis zwischen der Welt des Romans und der aufgrund historischer Quellen rekonstruierten Welt besser erkennt.